

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΕΣ ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ Γ' ΛΥΚΕΙΟΥ ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΕΣ 2015

A1. Πολλά είναι τα στοιχεία που συνδέουν τον *Κρητικό* με το δημοτικό τραγούδι. Πρώτα απ' όλα, το είδος της γλώσσας και του στίχου προσιδιάζει σ' αυτό, καθώς πρόκειται για γλώσσα δημοτική και στίχο ιαμβικό δεκαπεντασύλλαβο, με τόνο στις ζυγές συλλαβές και τομή μετά την όγδοη συλλαβή. Επίσης, αποκλείονται οι διασκελισμοί και το δεύτερο ημιστίχιο επαναλαμβάνει ή συμπληρώνει το πρώτο.

Πέρα απ' το στίχο, ομοιότητες υπάρχουν στη συνομιλία του ανθρώπου με τα στοιχεία της φύσης, όπως η συνομιλία του ναυαγού με τη Φεγγαροντυμένη που παρουσιάζεται στο απόσπασμα 4 στ. 29-38: «Κοίτα με... βαστώ μονάχο».

Τέλος, διακρίνουμε τη χρήση του αριθμού τρία, που θεωρείται μαγικός αριθμός σύμφωνα με την ελληνική λαϊκή παράδοση. Συγκεκριμένα στους στ. 14-16 του αποσπάσματος 4 έχουμε την τριπλή επανάληψη του *καν*, αλλά και στους στ. 17-19 του αποσπάσματος 5 έχουμε την τριπλή επανάληψη του *μήτε*.

(Εναλλακτικά οι μαθητές θα μπορούσαν να αναφερθούν στη μορφή της Φεγγαροντυμένης που θυμίζει τις νεράιδες των δημοτικών τραγουδιών και στο στ. 7 του 5^{ου} αποσπάσματος όπου υπάρχει το «αδιανόητο καθ' υπερβολή»).

B1. Το φως στην ποίηση του Σολωμού έχει ιδιαίτερο ρόλο και δρα καταλυτικά μετουσιώνοντας τα σώματα που φωτίζει. Το φεγγάρι, που καθρεφτίζεται κοντά στην αγαπημένη του ναυαγού, γίνεται το μέσο (η λέξη-κλειδί) για τη μετάβαση της αφήγησης από την αγαπημένη σε μian άλλη γυναικεία μορφή, στην οπτασία της φεγγαροντυμένης. Έτσι, παρουσιάζεται να αναδύεται ως μια άλλη Αφροδίτη από αυτό το σημείο της θάλασσας (όπου καθρεφτιζόταν το φεγγάρι) και μπροστά στο ναυαγό Κρητικό κάποια μορφή που ήταν κρυμμένη και βγήκε ξαφνικά, *μία φεγγαροντυμένη*.

Στη συνέχεια ο αφηγητής αναφέρεται στα αστέρια, τα οποία προσωποποιημένα λούζουν με το εκθαμβωτικό τους φως τη Φεγγαροντυμένη, χωρίς ωστόσο να την καλύπτουν. Αυτό το φως μετατρέπει τη νύχτα σε μέρα, και μάλιστα καταμεσήμερο, πλημμυρίζοντας από φως σαν εκείνο του πάμφωτου μεσημεριάτικου ήλιου.

Επίσης η λάμψη του φωτός γενικεύεται και κορυφώνεται, καθώς χύνεται σε όλη την πλάση, που έγινε ναός και που λάμπει παντού.

Τέλος, είναι αξιοπρόσεχτο ότι το φως έρχεται από ψηλά και θα μπορούσε να χαρακτηριστεί φως που ταυτίζεται με το θείο. Το φως της όρασης και της ενόρασης ενυπάρχει στην παρουσία της Φεγγαροντυμένης στο πέλαγος και κάνει δυνατά όλα αυτά που στη συνέχεια θα δώσει ο ναυαγός. Έτσι ένα τοπίο εντελώς φυσικό, η θάλασσα που λίγο πριν κόχλαζε από τη θύελλα κι αμέσως μετά ηρέμησε, γίνεται μεταφυσικό, δεκτικό όσων θα ακολουθήσουν.

B2. α) Στο 5^ο απόσπασμα ο αφηγητής εναλλάσσει τα τρία χρονικά επίπεδα της αφήγησης που αφορούν το κεντρικό επεισόδιο, το παρελθόν του στην Κρήτη και το παρόν του ως ζητιάνου.

Αρχικά στους στίχους 1-4 βρισκόμαστε στο επεισόδιο του ναυαγίου όπου η φεγγαροντυμένη, πλημμυρισμένη από συγκίνηση και δακρυσμένη ύστερα από τις πληροφορίες που παίρνει από τις σκέψεις του ήρωα, χάνεται.

Στη συνέχεια στο στ. 5 ο Κρητικός διακόπτει την αφήγηση των γεγονότων και με τη φράση *Εγώ από κείνη τη στιγμή* μας μεταφέρει στο αφηγηματικό παρόν (από το χρόνο της

ιστορίας έρχεται στο χρόνο της αφήγησης). Η μετάβαση στο παρόν γίνεται συνειρμικά με το χέρι: ο αφηγητής το είχε *σηκωτό* και με την εξαφάνιση της φεγγαροντυμένης άρχισε να κάνει λόγο γι' αυτό σε άλλο χρονικό επίπεδο και σε άλλες καταστάσεις.

Όμως στον στ. 6 αναφέρεται στο παρελθόν του στην Κρήτη, όταν πολεμούσε με μένος τους Αγαρηνούς. Και στο στ.7 επανέρχεται στο παρόν του αφηγητή και εξομολογείται ότι χάνει τη δύναμη του και καταντά ένας δυστυχισμένος ζητιάνος στα ξένα μέρη ζητώντας να ολοκληρωθεί μέσα από την αγάπη του άλλου.

Στους στ. 12 – 13 με το λογοτεχνικό εύρημα του ονείρου μέσα στην αφήγηση γεγονότων του παρόντος παρεμβάλλεται μια μικρή επάνοδος στην κανονική αφήγηση σαν αναδρομική αφήγηση, με την οποία ο αφηγητής μεταβαίνει και πάλι στο χρόνο της ιστορίας. Όταν δηλαδή ο Κρητικός και τωρινός δυστυχισμένος ζητιάνος πέφτει κουρασμένος να κοιμηθεί, βλέπει εφιάλτες (*ονείρατα σκληρά*), μέσα στους οποίους του εμφανίζεται πάλι η φεγγαροντυμένη· όμως πάλι ζει και τις εφιαλτικές στιγμές της θαλασσοταραχής: ζωντανεύει στο όνειρο η φουρτούνα και τα αστροπελέκια καθώς και η αγαπημένη του, που κινδυνεύει να πνιγεί.

Από τον στ. 14 ο αφηγητής επανέρχεται και πάλι στο χρόνο της αφήγησης, καθώς τινάζεται παραγμένος (*φρενίτης*), ανακάθεται και κινδυνεύει να σαλέψει το μυαλό του (*ο νους μου κινδυνεύει*) από την ψυχική αναστάτωση του εφιάλτη. Έτσι βάζει την παλάμη του στο μέτωπο του και αμέσως ηρεμεί.

Ως μέσο μετάβασης χρησιμοποιείται και πάλι (όπως στους στ. 4-5) το χέρι: η παλάμη, που την έβαλε ο Κρητικός στο μέτωπό του, για να ηρεμήσει, κλείνει το χρονικό επίπεδο του παρόντος και θα ανοίξει το επόμενο επίπεδο της αφήγησης, δηλαδή το κεντρικό επεισόδιο στ.15. Ο συνειρμός, λοιπόν, οδηγεί τον αφηγητή στη σκηνή του ναυαγίου, στην οποία χρησιμοποιούσε *αυτό* (την παλάμη, το χέρι), για να κολυμπάει σχίζοντας τα κύματα. Αμέσως όμως μετά στους στ. 15-20 κάνει μια *α ν α δ ρ ο μ η* στα πρώτα νιάτα του, καθώς και στους ηρωικούς αγώνες που είχε κάνει με γυμνό σπαθί και σώμα με σώμα με τους Τούρκους για την ελευθερία της Κρήτης.

Τέλος στους στ. 21-22 επιστρέφει εκ νέου στο κεντρικό επεισόδιο και την πάλη του με τα κύματα.

B2. β) Η φεγγαροντυμένη και η στροφή του βλέμματός της στον Κρητικό παρομοιάζονται με μια πυξίδα και με την μαγνητική βελόνα της, που στρέφεται πάντα στο Βορρά. Η *πετροκαλαμίθρα* είναι είδος πρωτόγονης μαγνητικής βελόνας από καλάμι ως δείκτης πυξίδας που επιπλέει στο νερό (έτσι λέγεται και το αλεξικέραυνο). Ο Π. Μάκριτζ γράφει πολύ πειστικά: «Αξίζει τον κόπο να σταθεί κανείς σ' αυτή την τελευταία παρομοίωση. Ψάχνοντας για έναν έντονο τρόπο για να δείξει πώς της γυναικείας οπτασίας τη ματιά την είχε μαγνητίσει ο Κρητικός, ο Σολωμός βρήκε την *πετροκαλαμίθρα* [...]. Τη φεγγαροντυμένη φαίνεται να την ελκύει ο Κρητικός μαγνητικά και είναι η μαγνητική της ματιά που τον βάζει σε μια κατάσταση ύπνωσης, όπου δεν μπορεί ούτε να μιλήσει ούτε να κουνηθεί.» (Π. Μάκριτζ).

Ωστόσο στις σημειώσεις του ποιητή υπάρχει και η ακόλουθη παραλλαγή του στίχου: *Εγώ το σίδηρο κι αυτή η πετροκαλαμίθρα*. Στηριγμένος σ' αυτή την παραλλαγή καθώς και στο ότι σήμερα στη Ζάκυνθο *πετροκαλαμίθρα* λένε μόνο το αλεξικέραυνο, ο Γιάννης Δάλλας δίνει με λεπτομερειακές παρατηρήσεις την ερμηνεία ότι «ο Κρητικός είναι το "σίδηρο" που διαμεσολαβεί για να κινήσει την ενέργεια της "πετροκαλαμίθρας" ως αλεξικέραυνο και έτσι να εκτονώσει το κεραυνοβόλημα, ας υποθέσουμε, από την "καλή" του. [...] η φεγγαροντυμένη εδώ εν είδει αλεξικέραυνο, με τη διαμεσολάβηση του ήρωα

[...], καλείται να εξουδετερώσει την οργή του κεραυνού, που πέφτει [...] επικίνδυνα " πολύ κοντά στην κορασιά" του.»

Γ1. α) Ο Κρητικός έβλεπε τη φεγγαροντυμένη έχοντας την εντύπωση ότι την είχε γνωρίσει στο πολύ μακρινό παρελθόν ως εξιδανικευμένη μορφή, η οποία έρχεται τώρα ως ανάμνηση ευχάριστη και σχεδόν ξεχασμένη. Ωστόσο δε θυμόταν αν αυτή τη μορφή την είχε δει στην πραγματικότητα θαυμάζοντας την ως εικόνισμα μέσα σε ναό ή αν την είχε πλάσει με τη φαντασία του ως ιδανική αγαπημένη, ως ερωτικό ίνδαλμα, ή, ακόμα, αν αυτή ήταν μια πάλι φανταστική μορφή των ονείρων της βρεφικής ακόμη ηλικίας του (ή, ίσως, και η μορφή της μητέρας του). Αυτή η αναζήτηση της μορφής από τον ήρωα στο μακρινό παρελθόν έχει υποστηριχτεί ότι είναι σχετική με τον ιδεαλισμό του Σολωμού, που ανάγεται στη μελέτη του Πλάτωνα και στην υιοθέτηση της θεωρίας του για τον κόσμο των ιδεών. Σύμφωνα με αυτήν, όσα αντιλαμβανόμαστε με τις αισθήσεις δεν είναι αληθινά παρά μόνο είδωλα των πραγματικών όντων, των ιδεών, που βρίσκονται στον «ιδεατό» κόσμο, που η ψυχή τα έχει γνωρίσει στο παρελθόν, σε ένα προσωπικό στάδιο, και με την ανάμνηση αναγνωρίζει στα είδωλα τα αληθινά οντά, τις ιδέες.

Γ1. β) Ύστερα λοιπόν από το εκστατικό όραμα της φεγγαροντυμένης, η εξαφάνιση της, που άφησε τον Κρητικό χωρίς στήριγμα, σηματοδότησε την αλλαγή της ζωής του. Έτσι, εξομολογείται ότι έχει ξεπέσει, έχει χάσει πια την επιθετικότητα και το σθένος του πολεμιστή και έχει καταντήσει ένας δυστυχισμένος ζητιάνος, που εναποθέτει την επιβίωση του στην αγάπη των συνανθρώπων του, ζώντας μια ταπεινωτική και εξευτελιστική ζωή, που τον κάνει να κλαίει, με καταρρακωμένη την αξιοπρέπεια και την περηφάνια του. Η εικόνα αυτή του ζητιάνου προβάλλει ένα ευθέως αντίθετο ήθος και στάση ζωής σε σχέση με το παρελθόν σηματοδοτώντας την επανιεράρχηση αξιών και τη ριζική ψυχική μεταμόρφωση του ήρωα.

Δ1. Ομοιότητες:

- Και στα δύο κείμενα έχουμε μια ξαφνική εμφάνιση και εξαφάνιση μιας γυναικείας μορφής.
- Η γυναικεία μορφή παρουσιάζεται πολύ όμορφη, θελκτική και λουσμένη με φως.
- Υποδηλώνεται η θείκη της υπόσταση.
- Το σκηνικό και στα 2 κείμενα είναι θαλάσσιο.

Διαφορές:

- Στο παράλληλο ο ήρωας βρίσκεται στο ακρογιάλι και στη συνέχεια μπαίνει στη θάλασσα για να συναντήσει τη γυναικεία μορφή, ενώ ο Κρητικός βρίσκεται μέσα στη θάλασσα και παλεύει με τα κύματα.
- Στον Κρητικό ο ήρωας επικοινωνεί με την Φεγγαροντυμένη, ενώ στο παράλληλο η παρουσία του ήρωα φοβίζει την νεράιδα και την κάνει να εξαφανιστεί.
- Στο παράλληλο τα γεγονότα διαδραματίζονται τη μέρα και η εμφάνιση της νεράιδας κάνει τον ήλιο να χάσει τη λάμψη του, ενώ στον Κρητικό τα γεγονότα διαδραματίζονται τη νύχτα και η εμφάνιση της Φεγγαροντυμένη γεμίζει την πλάση με φως.
- Η εμφάνιση της Φεγγαροντυμένης στον Κρητικό γίνεται σε γαλήνια θάλασσα, ενώ στο παράλληλο η νεράιδα προβάλλει σε κύματα αφρισμένα.

(Οι μαθητές, βέβαια, καλούνται να γράψουν 2 ομοιότητες και 3 διαφορές.)